

УДК 347.948

Д.Г. ГЛУШКОВА, Сумська філія
Харківського національного університету
внутрішніх справ

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Ключові слова: залучення спеціаліста, виконання
судових рішень

Відповідно до статті 55 Конституції України кожному гарантується судовий захист його прав і свобод. Право на судовий захист включає не лише постановлення і оголошення судом рішення, але й своєчасне його виконання. Усунення наслідків порушення суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів та їх поновлення є однією з найважливіших завдань правосуддя. Своєчасне і повне виконання судових рішень забезпечує сталість судового рішення, гарантує здійснення суб'єктивних прав, визнаних судовим рішенням, і виконання юридичних обов'язків, що підтверджені ним [1, с.426].

Отже, закінчення процесу судового захисту порушеного або оспорюваного суб'єктивного матеріального права, або охоронюваного законом інтересу відбувається у випадках їх реального поновлення шляхом примусового виконання судового рішення [2, с.472], що здійснюється у виконавчому провадженні.

Серед учасників виконавчого провадження частина перша статті 10 Закону України «Про виконавче провадження» називає спеціаліста, участь якого має факультативний характер. Спеціаліста віднесено до групи учасників виконавчого провадження, що має назву «особи, які залучаються до вчинення виконавчих дій» [3, с.27]. Дослідження проблеми участі спеціаліста при виконанні судових рішень дозволить виявити недоліки нормативного регулювання діяльності спеціаліста у виконавчому провадженні і запропонувати шляхи їх усунення, що сприятиме

підвищенню якості виконавчих дій.

Проблемам участі спеціаліста у виконавчому провадженні до сьогодні вченими приділялась невелика увага. Окремим питанням участі спеціаліста при виконанні судових рішень присвячене дослідження радянського вченого Л.М. Ракітіної [4]. Отже, метою даної статті є дослідження особливостей участі спеціаліста у виконавчому провадженні. Її новизною є: обґрунтування необхідності розширення кола прав і обов'язків спеціаліста у виконавчому провадженні за рахунок включення до переліку права спеціаліста на роз'яснення йому його прав та обов'язків, права на відмову від участі у виконавчому провадженні у разі незгоди спеціаліста із запропонованим розміром винагороди, обов'язку спеціаліста надавати технічну допомогу державному виконавцю під час проведення виконавчих дій, обов'язку спеціаліста відмовитися від участі у проведенні виконавчих дій через відсутність необхідної кваліфікації, певних знань і навичок; подальший розвиток положення про необхідність залучення спеціаліста під час проведення опису й оцінки майна боржника державним виконавцем, а також при вирішенні питання про передання на зберігання описаного майна; обґрунтування положення щодо доцільності залучення спеціаліста під час проведення таких виконавчих дій як примусове виселення боржника, відібрання дитини, примусове відкриття приміщень, що належать боржникові.

Спеціалістом у виконавчому провадженні є будь-яка дієздатна особа, яка має необхідні знання, кваліфікацію, досвід роботи у відповідній галузі і залучається до проведення виконавчих дій для з'ясування та роз'яснення питань, що виникають при здійсненні виконавчого провадження і потребують спеціальних знань. Спеціаліст залучається державним виконавцем шляхом винесення постанови з власної ініціативи або за заявою сторін. Спеціаліст покликаний сприяти державному виконавцю у проведенні виконавчих дій шля-

хом застосування власних спеціальних знань і технічних навичок, набутих внаслідок оволодіння спеціальною освітою, отриманого досвіду або кваліфікації. Спеціаліст не обов'язково повинен мати відповідну освіту за дипломом, на відміну, скажімо, від перекладача. Припустимим є набуття ним знань і навичок через досвід роботи в певній галузі.

У виконавчому провадженні спеціаліст наділений широким колом прав нарівні зі сторонами та іншими учасниками процесу. Думається, наділяти особу, яка не має юридичної зацікавленості у результаті виконання рішення, таким широким колом прав є недоцільним. Для досягнення мети виконавчого провадження – своєчасного і повного виконання рішення – достатньо наділити його правом знайомитися з матеріалами виконавчого провадження, що стосуються його діяльності, і оскаржувати дії (бездіяльність) державного виконавця з питань, що стосуються оплати послуг спеціаліста. Думається, запропоноване звуження є цілком виправданим, оскільки широке коло повноважень спеціаліста може ускладнити хід виконання, затягувати його строки, якщо спеціаліст вважатиме за потрібне реалізувати надані йому права заперечувати проти клопотань, доводів та міркувань інших учасників виконавчого провадження, рівно як заявляти відвід державному виконавцю.

В переліку прав, визначених статтею 11-1 Закону України «Про виконавче провадження», право спеціаліста на роз'яснення його прав і обов'язків не згадується. Проте, відповідно до частини другої статті 7 вказаного Закону особам, які беруть участь у виконавчому провадженні або залучаються до проведення виконавчих дій, повинні бути роз'яснені державним виконавцем їх права. Отже право спеціаліста на роз'яснення йому його прав закон закріпив лише побічно. Видається правильним закріпити право спеціаліста на роз'яснення йому його прав та обов'язків, оскільки згідно з частиною дру-

гою статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» законодавець зобов'язав державного виконавця роз'яснювати права і обов'язки лише сторонам.

Про роз'яснення спеціалістові його прав і обов'язків у виконавчому провадженні слід зазначати в постанові про призначення спеціаліста.

Окрім загальних прав, якими наділені всі учасники виконавчого провадження, спеціаліст має також право на винагороду за надані ним послуги. Відповідно до пункту 2.2.2 Інструкції про проведення виконавчих дій, спеціаліст має право на винагороду за надані ним послуги, розмір якої визначає начальник відповідного органу державної виконавчої служби за розрахунком, поданим спеціалістом (якщо розмір винагороди перевищує 500 грн., то її визначає начальник органу державної виконавчої служби за погодженням з начальником відповідного органу державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських управлінь юстиції, за розрахунком, поданим спеціалістом). При цьому граничний розмір такої винагороди обмежується Інструкцією про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науководослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів. До останньої Інструкції Інструкція про проведення виконавчих дій відсилає, думається, безпідставно, оскільки дія Інструкції про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати

державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, виходячи з аналізу її змісту, поширюється лише на випадки виклику спеціалістів до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, і не поширюється на випадки залучення спеціаліста до проведення виконавчих дій. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.1996 р., № 710, якою затверджена названа Інструкція, постановлена відповідно до статті 92 Кримінально-процесуального кодексу України і статті 275 Кодексу України про адміністративні правопорушення, про що в ній прямо і зазначається; згадка ж про Закон України «Про виконавче провадження» в Постанові відсутня. Через це обмеження розміру винагороди спеціаліста за таких умов видається безпідставним.

Про виплату винагороди спеціалістові державний виконавець виносить постанову, яка затверджується начальником органу державної виконавчої служби. При цьому момент виплати винагороди спеціалістові настає після закінчення ним своїх функцій, тобто після його участі у виконавчих діях. Зазначена ситуація є проблемною, оскільки вказана в розрахункові, наданому спеціалістом, сума може перевищувати «граничну межу», через що державний виконавець в постанові про виплату винагороди спеціалістові названу суму зменшить. Робота спеціаліста вже виконана, йому залишається лише оскаржувати дії державного виконавця, що в даному випадку є мало перспективним.

В разі незгоди спеціаліста із запропонованим розміром винагороди, видається необхідним наділити його правом на відмову від участі у виконавчому провадженні. Для цього слід закріпити обов'язок державного виконавця погоджувати розмір майбутньої винагороди із спеціалістом під час його залучення, про що зазначати в постанові про при-

значення спеціаліста.

Окрім прав на спеціаліста покладено ряд обов'язків, що визначають його завдання і роль у виконавчому провадженні. Відповідно до частини третьої Закону України «Про виконавче провадження», до обов'язків спеціаліста належать: надання письмового висновку з питань, що поставлені йому державним виконавцем у постанові, а також надання усних рекомендації щодо дій, які виконуються в його присутності.

Думається, що наведеними обов'язками завдання спеціаліста у виконавчому провадженні не вичерпується. В законі слід закріпити ще один головний обов'язок спеціаліста – надавати технічну допомогу державному виконавцю під час проведення виконавчих дій. Наприклад, абзац чотирнадцятий частини третьої статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» надає право державному виконавцю застосовувати під час проведення виконавчих дій відеозапис, фото- і кінозйомку. При цьому, хто безпосередньо буде здійснювати запис, закон не згадує. Навряд чи здійснювати таку фіксацію буде зручно самому державному виконавцю, навіть якщо він володіє відповідними навичками, оскільки такого роду дії відволікатимуть його від процесу здійснення виконання. Інші варіанти залучення спеціаліста в якості технічного помічника державного виконавця буде розглянуто нижче.

Видається доцільним закріпити обов'язок спеціаліста на відмову від участі у проведенні виконавчих дій через відсутність необхідної кваліфікації, певних знань і навичок, оскільки такі причини для відмови можуть стати відомими спеціалісту вже після його призначення.

Законодавство України, що регулює здійснення виконавчого провадження, не передбачає переліку виконавчих дій, під час здійснення яких можливе залучення спеціаліста. Проте, аналізуючи Закон України «Про виконавче провадження», можна виділити випадки, в

яких залучення спеціаліста є доцільним, сприятиме своєчасному і належному виконанню рішення.

Так, абзац п'ятий частини третьої статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» наділяє державного виконавця правом безперешкодно входити до приміщень і сховищ, що належать боржникам або зайняті ними, проводити огляд зазначених приміщень і сховищ, при необхідності примусово відкривати їх в установленому порядку, опечатувати ці приміщення і сховища.

Абзац п'ятнадцятий цієї ж статті дозволяє державному виконавцю при виконанні судових рішень безперешкодно входити на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення боржників-фізичних осіб, проводити в цих приміщеннях огляд, за необхідності примусово відкривати їх в установленому порядку із залученням працівників органів внутрішніх справ.

Під час вчинення виконавчих дій у разі відмови боржника або іншої особи допустити державного виконавця до приміщень, в тому числі житлових, державний виконавець змушений примусово їх відкривати, що прямо дозволено вищенаведеними нормами. Проте, здійснити такі дії видається технічно складним, оскільки фактично означає виламати або відмикнути двері за допомогою відмички. Враховуючи, що не кожен державний виконавець має відповідні навички, а також достатню фізичну силу, уявляється прийнятним для примусового відкриття приміщень залучати спеціаліста, який надаватиме державному виконавцю технічну допомогу.

У виконавчому провадженні можуть виникати ситуації, в яких державний виконавець вважатиме доцільним фіксувати хід виконавчої дії за допомогою відеозапису. Наприклад, під час примусового проникнення до житла, якщо у державного виконавця є підстави вважати, що його дії будуть оскаржені. Під час проведення опису майна боржника іноді виникає потреба сфотографувати речі, що вхо-

дять до його складу, особливо в тому випадку, якщо дані речі після опису і арешту знаходитимуться на зберіганні у боржника, оскільки останній може суттєво змінити зовнішній вигляд речі, тим самим зменшивши її вартість, і навіть замінити її на іншу. Ми вже згадували, що державний виконавець може застосовувати під час проведення виконавчих дій відеозапис, фото- і кінозйомку. І, як вже зазначалося вище, такі дії доцільно здійснювати спеціалістові, навіть якщо державний виконавець володіє потрібними навичками - таку допомогу спеціаліста слід визначати як допомогу технічного характеру.

Найбільш широко застосовувати допомогу спеціаліста у виконавчому провадженні, в тому числі у консультативно-довідковій формі, можна під час проведення опису майна боржника. Опис проводиться у разі звернення стягнення на майно боржника, а також під час виконання рішення суду про примусове виселення боржника. Відповідно до пункту 5.6.6 Інструкції про проведення виконавчих дій в акті опису і арешту майна, повинна бути вказана оцінка кожного внесеного в акт предмета і загальна вартість усього майна. Відповідно до частини першої статті 57 Закону України «Про виконавче провадження» оцінка майна боржника провадиться державним виконавцем, якщо вартість майна не перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за ринковими цінами, які діють на день проведення оцінки. Якщо оцінити окремі предмети складно або якщо боржник чи стягувач заперечує проти передачі арештованого майна боржника на реалізацію за оцінкою, проведеною державним виконавцем, останній запрошує суб'єкта оціночної діяльності - суб'єкта господарювання для визначення вартості майна - таке правило встановлює частина друга зазначеної статті. Проте, залучення саме професійного оцінювача видається виправданим лише за наявності такого ускладнення, як заперечення проти оцінки майна, проведеної державним ви-

конавцем, однією із сторін.

Що ж стосується випадку, коли, на думку державного виконавця, оцінити певні предмети складно, думається, доцільним є залучення спеціаліста, а не суб'єкта оціночної діяльності - суб'єкта господарювання. Доцільність пояснюється тим, що винагорода спеціаліста вочевидь буде меншою, ніж вартість послуг професійного оцінювача, який пройшов курс відповідного навчання, відповідно до частини першої статті шостої Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» склав кваліфікаційний іспит та одержав кваліфікаційне свідоцтво оцінювача і ставить за мету своєї діяльності отримання прибутку. Збільшувати витрати виконавчого провадження в даному випадку, думається, є невиправданим, оскільки йдеться лише про консультацію спеціаліста, а не проведення оцінки майна за спеціальними методиками відповідно до Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», а саме: в разі, якщо самостійно оцінити майно, припустима вартість якого менша, ніж сто неоподаткованих мінімумів доходів громадян, державний виконавець вважатиме складним, він може звернутися до фахівця, який допоможе оцінити даний предмет або роз'яснить, що його ринкова вартість є вищою за сто неоподаткованих мінімумів доходів громадян, в останньому випадку державний виконавець залучить професійного оцінювача. Виходячи з принципу процесуальної економії, даним фахівцем повинен бути такий суб'єкт виконавчого провадження як спеціаліст, а не суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання.

Таким чином, в деяких випадках проводити оцінку майна доцільно із залученням спеціаліста-товарознавця, який краще обізнаний в ринкових цінах на певні види майна, а також більш точно може визначити ступінь зношеності речі, що теж суттєво впливає на її вартість. Наприклад, старовинні меблі, посуд, начиння можуть бути описані державним вико-

навцем як речі, що мають невелику цінність через свою ветхість. Проте, названі предмети можуть бути раритетом і мати високу цінність, що може визначити лише спеціаліст.

Окремо слід згадати про оцінку коштовностей, витворів мистецтва, колекцій марок, монет тощо. В переважній більшості випадків такі речі матимуть вартість, що перевищує сто неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а значить, відповідно до частини третьої статті 57 Закону України «Про виконавче провадження» оцінку такого майна державний виконавець проводить із залученням суб'єкта оціночної діяльності - суб'єкта господарювання. Проте, визначити орієнтовну вартість речі для з'ясування необхідності запрошення такого суб'єкта може допомогти спеціаліст, оскільки лише йому помітні певні особливості предмету, що визначають його належність до коштовного каміння, витворів мистецтва, виробів із цінних порід дерев тощо.

Описане майно, на яке накладено арешт, підлягає зберіганню до моменту його примусової реалізації або передачі стягувачеві. При цьому завданням державного виконавця є збереження майна в тому вигляді, в якому воно перебувало на момент арешту, з метою недопущення зменшення його вартості. Для досягнення цієї мети державний виконавець може звернутися за консультацією до спеціаліста, який роз'яснить умови зберігання певних категорій майна. Особливо потрібна така консультація у випадку необхідності збереження речей, що швидко псуються, а також майна, що потребує особливого догляду. Так, зберігання продуктів харчування потребує відповідного температурного режиму, режиму вологості й освітлення, що й покликаний роз'яснити спеціаліст.

Залучений спеціаліст порадить, хто може бути призначений зберігачем подібних речей (як правило, суб'єкт господарювання, який може забезпечити відповідні умови зберігання і утримання майна).

Особливого значення набуває консультація спеціаліста щодо зберігання описаного майна у випадках, передбачених частиною четвертою статті 79 Закону України «Про виконавче провадження», відповідно до якої після виселення боржника державний виконавець у необхідних випадках забезпечує в установленому порядку зберігання його майна, але не більше як три роки, з покладенням понесених витрат на боржника, оскільки зберігати зазначене майно виконавець змушений досить довгий період часу. Відповідно до названої норми реалізувати не вистежуване майно виселеного боржника державний виконавець вправі лише після завершення трирічного строку, отже умови зберігання такого майна мають бути таким, що забезпечать його збереження протягом всього зазначеного періоду. Оскільки до складу майна можуть входити домашні тварини, кімнатні рослини, продукти харчування тощо, визначити умови його зберігання без залучення спеціаліста видається складним.

Відповідно до частини другої статті 79 Закону України «Про виконавче провадження» виселення полягає у звільненні приміщення, зазначеного у виконавчому документі, від особи (осіб), яка виселяється, її майна, домашніх тварин та у забороні даній особі користуватися цим приміщенням. Під час виконання рішення суду про виселення боржника, зокрема звільнення приміщення від домашніх тварин, державний виконавець може стикнутися з рядом труднощів.

Як зазначав С. Лобанцев, серед проблем, з якими стикаються державні виконавці під час виконання службових обов'язків, є цькування собаками [5, с.91]. Уявімо ситуацію, що під час виконання рішення про виселення боржника, державний виконавець повинен від собаки звільнити приміщення. В деяких випадках, в тому числі у випадку агресивної поведінки тварини, державному виконавцю доцільно залучити спеціаліста-кінолога, ветеринара тощо. Звільнення житлового при-

міщення і господарських споруд від інших, зокрема великих тварин, теж може потребувати допомоги спеціаліста.

Під час виконання рішення суду про відібрання дитини виконавчі дії в деяких випадках доцільно проводити з залученням спеціаліста-педагога. Оскільки виконання даного рішення може викликати супротив дитини, особливо середнього і старшого віку, крім того, пов'язане з підвищеним нервовим і емоційним навантаженням для неповнолітнього, залучення педагога сприятиме ефективності виконавчих дій, дозволить заспокоїти дитину, справитися з проявами стресу.

Таким чином, аналізуючи законодавство, що регулює виконавче провадження, можна виділити дві форми допомоги спеціаліста у здійсненні виконавчих дій: допомога консультативно-довідкового характеру і технічна допомога. Залучення спеціаліста до проведення виконавчих дій сприятиме підвищенню їх якості, дотриманню строків виконання, забезпеченню інтересів сторін.

Думається, наукова розробка проблеми участі спеціаліста в цивільному судочинстві є перспективною і потрібною. В подальшому уявляється доцільними дослідити особливості участі спеціаліста в окремих стадіях цивільного судочинства, можливість надання спеціалістом допомоги, що стосується правових питань, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гражданский процесс России : учебник / под ред. М. А. Вкут. - М. : Юристъ, 2004. - 459 с.
2. Гражданское процессуальное право : учебник / С. А. Алехина, В. В. Блажеев и др. ; под ред. М. С. Шакарян. - М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. - 584 с.
3. Кройтор В. А. Виконавче провадження : навчальний посібник / В. А. Кройтор, М. М. Фролов, М. М. Ясинок ; за ред. В. А. Кройтора. - Харків : Еспада, 2005. - 232 с.

4. Ракитина Л. Н. Участие специалистов в гражданском судопроизводстве: дисс. ... канд. юрид. наук / Ракитина Л. Н. - Саратов, 1985. – 204 с.

5. Лобанцев С. Виконання рішень – головний критерій дієвості влади / С. Лобанцев // Право України. - 2002. - № 12. – С. 90-94.

Глушкова Д. Г. Участь спеціаліста при виконанні судових рішень / Д. Г. Глушкова // Форум права. - 2008. - № 3. – С. 104-110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08gdgvsr.pdf>

Висвітлені основні етапи участі спеціаліста у виконавчому провадженні, особливості його залучення, права і обов'язки спеціаліста, а також специфіка їх реалізації при виконанні судових рішень.

Глушкова Д.Г. Участие специалиста при выполнении судебных решений

Освещены основные этапы участия специалиста в исполнительном производстве, особенности его привлечения, права и обязанности специалиста, а также специфика их реализации при выполнении судебных решений.

Glushkova D.G. Participation of the Expert at Performance of Judgments

The basic stages of participation of the expert in executive manufacture, feature of his attraction, the right and a duty of the expert, and also specificity of their realization are covered at performance of judgments.